

HONINGORCHIS EN ZOMERSCHROEFORCHIS GEFOTOGRAFEERD IN KLEUR IN LIMBURG!

C. A. J. Kreutz, Oude Landgraaf 35A, 6373 BE Landgraaf

In het archief van wijlen de heer J. J. G. Prick (Nijmegen) werd een aantal kleurendia's uit de jaren vijftig van twee thans verdwenen orchideeënsoorten in Limburg gevonden. Deze dia's worden in dit artikel afgebeeld. Bovendien worden in kort bestek de belangrijkste terreinen, waar beide soorten voorkwamen, beschreven. Van de Honingorchis (*Herminium monorchis*) worden ook in kort bestek alle Nederlandse vindplaatsen beschreven, waar de soort tegenwoordig nog voorkomt,

HONINGORCHIS (*HERMINIUM MONORCHIS*)

De Honingorchis (*Herminium monorchis*) komt tegenwoordig in Nederland nog maar op enkele plaatsen voor. Vooral de laatste decennia is de soort zeer sterk achteruitgegaan. In Zuid-Limburg, waar zij op sommige plaatsen zeer talrijk was, werden de laatste planten omstreeks 1960 aangetroffen. Zij verdween hier tengevolge van mergelwinning, natuurlijke successie, een veranderd agrarisch gebruik van de kalkgraslanden, verruiging en bemesting van de krijthellinggraslanden.

De meeste groeiplaatsen bevonden zich in het oostelijk deel van het Zuid-Limburgse district, met een concentratie van vindplaatsen in de gemeente Voerendaal. Hier werd zij op sommige terreinen, waaronder de Kunderberg, massaal aangetroffen. In deze streek groeide *Herminium monorchis* op matig vochtige plaatsen in krijthellinggraslanden. De rijkste vindplaats bevond zich destijds in de omgeving van een mergelgroeve nabij Craubeek (de Veurterhei). Hier werd *Herminium monorchis* met duizenden exemplaren gevonden, samen met onder andere de Groene nachtorchis (*Coeloglossum viride*). De planten stonden zo dicht opeen dat er tijdens de bloeitijd een gele waas over het terrein hing. Zij verdween hier door afgraving en egalisatie van het terrein omstreeks 1953.

Op de Schelsberg, een complex kalkgraslanden nabij Voerendaal, groeide zij met tal van andere deels zeer zeldzame orchideeënsoorten, waaronder Poppenorchis (*Aceras anthropophorum*), Hondskruid (*Anacamptis pyramidalis*), Gevlekte orchis (*Dactylorhiza fuchsii*), Brede wespenorchis (*Epipactis helleborine*), Grote muggenorchis (*Gymnadenia conopsea*), Grote keverorchis (*Listera ovata*), Bijenorchis (*Ophrys apifera*) en Vliegenorchis (*Ophrys insectifera*).

In Nederland komt *Herminium monorchis* thans alleen nog zeer sporadisch in het duindistrict, op Schiermonnikoog en in de Lauwerszeepolder voor. Op Schiermonnikoog groeide de soort in de jaren zeventig nog met honderden exemplaren. In het begin van de jaren negentig stabiliseerde zij zich echter op

FIGUUR 1
Herminium monorchis
op de Kunderberg in de
jaren vijftig
(foto: J.J.G. Prick).

FIGUUR 2

Spiranthes aestivalis op de Mechelse heide bij Maasmechelen, België, midden jaren vijftig (foto: J.J.G. Prick).

een laag aantal van gemiddeld vijftig exemplaren jaarlijks. De laatste jaren lijkt het echter weer wat beter met deze soort op Schiermonnikoog te gaan en werden er zelfs enkele nieuwe groeiplaatsen ontdekt.

In de jaren tachtig is een nieuwe grote vindplaats ontstaan in de Lauwersmeer, waar de populatie zich voorspoedig ontwikkelt. In sommige jaren worden hier enkele honderden exemplaren gevonden.

In de duinen bij IJmuiden komt nog een restant van een ooit grotere populatie op de noordhelling van een bomkratertje tussen Kruipwilg (*Salix repens*) voor. Het betreft hier een vindplaats in het natuurgebied 'Duin en Kruidberg', dat eigendom is van de Vereniging Natuurmonumenten.

De dia (figuur 1) werd gemaakt op de Kunderberg in de jaren vijftig, waar *Herminium monorchis* nog tot in het begin van de jaren zestig voorkwam.

ZOMERSCHROEFORCHIS (SPIRANTHES AESTIVALIS)

Deze meest aan de Herfstschroeforchis (*Spiranthes spiralis*) verwante soort is helaas uit Nederland verdwenen. Zij was karakteristiek voor zeer goed ontwikkelde blauwgraslanden en soortenrijke, vochtige heidevelden op meestal kalkhoudende ondergrond. Voor 1950 is *Spiranthes aestivalis* echter al uit ons land verdwenen. De vindplaatsen in Nederland lagen alle in Zuidoost-Brabant en in het grensgebied van Noord-Brabant met Nederlands- en Belgisch-Limburg. Zij werd in twaalf uurhokken aangetroffen. Zo berichtte bijvoorbeeld STRAETEN (1916a en b) van verschillende groeiplaatsen rondom de Swartbroeker Peel, die alle sedert 1914 door ontginning verloren gingen, en van een vindplaats in een uitgestrekt heideveld in de gemeente Ell-Hunsel, waarvan het grootste gedeelte reeds in 1911 ontgonnen was. Ook in Belgisch Limburg werd *Spiranthes aestivalis* ge-

vonden, maar deze vindplaatsen gingen ook door ontwatering en ontginning verloren. Volgens KLOOS & WACHTER (1937) werden de laatste vondsten vermoedelijk in 1936 bij Geuven en Aalst-Geldrop gedaan.

Bijgeplaatste dia van de heer J. J. G. Prick (figuur 2), gefotografeerd in de jaren vijftig, geeft aan dat deze veronderstelling inderdaad niet geheel correct is. Bovendien werd de dia in de Mechelse heide bij Maasmechelen gemaakt, een groeiplaats die tot dusver niet bekend was.

In de jaren zeventig en tachtig zou de soort op diverse plekken in de omgeving van Weert en Stramproij zijn teruggevonden. Zo zou zij het laatst in 1983 met drie exemplaren op een afgesloten terrein van de Budelco, een tamelijk kaal heideachtig terrein, aangetroffen zijn. Intensieve speurtochten op verscheidene van de vermoedelijke vindplaatsen leverden echter geen exemplaren op. Ook daarna werden er nooit planten gevonden. Bovendien bestaan er ook geen fotografische opnamen van deze planten, hetgeen de nodige twijfels oplevert.

De dia (figuur 2) werd op de Mechelse heide bij Maasmechelen op Belgisch grondgebied gemaakt (hoogstwaarschijnlijk midden jaren

vijftig), waar *Spiranthes aestivalis* nog tot het eind van de jaren vijftig voorkwam.

SUMMARY

MUSK ORCHID AND SUMMER LADY'S TRESSES PHOTOGRAPHED IN COLOUR IN THE PROVINCE OF LIMBURG

The files of the late Dr. J.J.G. Prick (Nijmegen) were found to contain some 1950s colour slides, taken in Limburg, of two orchid species which have now disappeared from the province.

The slides are reproduced in this article, and the main areas where these species were previously found are briefly described.

LITERATUUR

- KLOOS, A. W. & W. H. WACHTER, 1937. Nieuwe vindplaatsen in Nederland van zeldzame plantensoorten in 1936. *De Levende Natuur* 41: 379-381.
 STRAETEN, V., 1916a. Hoe weer *Spiranthes aestivalis* werd ontdekt. *De Levende Natuur* 20: 427-430.
 STRAETEN, V., 1916b. *Spiranthes aestivalis*. *De Levende Natuur* 20: 471-474.